

ENİS DOKO | enis.doko@gmail.com

DOSYA | ŞEHİR

ÇAĞDAŞ ŞEHİRLERE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

YAŞADIĞIMIZ BETON
ŞEHİRLERİN HUZUR, TATMİN
VE ANLAMLI BİR HAYAT
SUNMAK İÇİN MANEVİ BİR
RUHA İHTİYACI VARDIR.
BÖYLESİ BİR MANEVİ
RUH İNŞASINDA
DİNİMİZİN VE KADİM
GELENEĞİMİZİN
BİZE ÖĞRETECEĞİ
ÇOK ŞEY VAR.
ŞEHİRLERİMİZ
SADECE KAPİTALİST
MÜTEAHHİTLERİN
TEKELİNE TERK
EDİLMEMELİDİR.

**KAPİTALİST DÜRTÜLER
ÇAĞDAŞ ŞEHİRLEŞMENİN
ANA LOKOMOTİFİNİ
OLUŞTURUYOR. ÇAĞDAŞ
ŞEHİRLER GENELLİKLE
SOSYAL VE MANEVİ REFAHIN
ÜZERİNDE EKONOMİK
BÜYÜMEYE ÖNCELİK
VERİYOR. BİREYSEL
BAŞARIYA YAPILAN VURGU,
BÖLGE SAKİNLERİ ARASINDA
YABANCILAŞMAYA VE
TECRİT EDİLME HİSSİNE YOL
AÇIYOR. BU DA TOPLUM
ODAKLI YAŞAMDAN,
EKONOMİK KAZANÇ ODAKLI
YAŞAMA YOL AÇIYOR.**

Şehirler son yüzyılda insanlığın yaşam alanına dönüştü. Dünya'da 4.5 milyardan fazla insanın şehirlerde yaşadığı düşünülüyor, bu da kabaca dünya nüfusunun yüzde 55'ine tekabül ediyor. Bu rakamın 2050'de yüzde 70'lere dayanması bekleniyor. Türkiye'de TÜİK verilerine göre toplumun yüzde 68'i büyük şehirlerde yaşıyor. Sunduğu ekonomik fırsatlar, yaşam standardı, eğitim ve sağlık imkânları ve sosyo-kültürel etkinliklerle şehirler insanları kendine çekiyor. Tüm bu çekicilik şehirleri çoğumuzun yuvası yapıyor. İyi ama çağdaş şehirler insan hayatının kalitesi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmış mıdır? Şehirleri büyüten ve geliştiren güç nedir? Bu yazıda bu sorular üstünde durmaya çalışacağım.

Ben Ohri'de (Makedonya) doğdum. Küçük diyebileceğimiz bu kasabada çocukluğumda tüm komşularımı çok iyi tanırdım, esnafını da. Ancak bugün İstanbul'da aynı apartmanda yaşayanlardan kimseyi doğru dürüst tanımiyorum. Esnafla da alışveriş dışında bir ilişkim yok. Bu radikal değişimin arkasındaki neden nedir? Elbette birden fazla neden olmakla birlikte ben kapitalist dürtülerin çok önemli bir yeri olduğu kanaatindeyim. Bana göre kapitalist dürtüler çağdaş şehirleşmenin ana lokomotifini oluşturuyor. Çağdaş şehirler genellikle sosyal ve manevi refahın üzerinde ekonomik büyümeye öncelik veriyor. Bireysel başarıya yapılan vurgu, bölge sakinleri arasında yabancılaşmaya ve tecrit edilme hissine yol açıyor. Bu da toplum odaklı yaşamdan, ekonomik kazanç odaklı yaşama yol açıyor.

Kapitalist dürtüler çağdaş şehirlerde birden fazla şekilde görülebilir. Ticari çıkarları toplumsal toplanma mekânlarının

önünde tutan kentsel mekânların tasarımından, bireysel ve maddi başarıya toplumsal bağlardan ve manevi gelişimden daha fazla değer veren tüketim kültürünün teşvik ettiği yaşam tarzına kadar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Ancak kanaatimce bunun en radikal örneği, İstanbul gibi şehirlerimizde de gördüğümüz kentsel soylulaştırma. Soylulaştırma, varlıklı bireylerin ekonomik açıdan dezavantajlı mahallelere taşınarak mülk değerlerinin ve yaşam maliyetlerinin artmasına yol açtığı süreci ifade ediyor. Bu genellikle mevcut, daha az varlıklı toplulukların yerinden edilmesi ve bölgenin kültürel ve sosyal manzarasının dönüşümüyle sonuçlanır.

Sakinleri ile dışlanan kültürel miras

Belli bir kültürel gruba ev sahipliği yapan, esnafın herkesle tanıştığı, yerel ibadet yerleri ve toplum merkezlerinin olduğu bir mahalle düşünelim. Kültürel miras ve topluluk bağları açısından zengin olan bu mahalle, sakinlerine uygun fiyatlı konutlar ve sosyal/manevi açıdan destekleyici bir ortam sunuyor. Zaten burada yaşayan bu kültürel grubun oradaki varlığı tarihsel olarak çok gerilere gidiyor. Ancak mahalle kalkınma ve soylulaştırmanın hedefi haline geldikçe, yeni işletmeler, lüks apartmanlar ve lüks olanaklar yerel kuruluşların yerini almaya başlıyor. Mülk değerleri yükseliyor ve yaşam maliyeti artıyor, bu da artık orada yaşamaya gücü yetmeyen uzun süredir yaşayan sakinleri dışarı itiyor. Bir zamanlar toplumsal ve manevi faaliyetlerin temel taşı olarak hizmet veren ibadethaneler ve toplum merkezleri, varlıklarını sürdürmede zorluk yaşayabiliyor veya ticari alanlara dönüştürülebilir. Ohri'de bu olmasa da, memle-

ÇAĞDAŞ ŞEHİRLER AYNI ZAMANDA REKLAM VE MEDYANIN KALBİDİR. REKLAM VE MEDYA, SÜREKLİ OLARAK MUTLULUK VE BAŞARININ MAL VE HİZMET SATIN ALARAK ELDE EDİLEBİLECEĞİ FİKRİNİ DESTEKLEDİĞİ İÇİN AYNI ZAMANDA TÜKETİM KÜLTÜRÜNÜN YUVALARIDIR.

ketim Makedonya'nın başkenti Üsküp'teki Türk topluluklarında ne yazık ki bu süreci gözlemlemek mümkündür.

Soylulaştırma süreci mahallenin fiziki mekânını bozduğu gibi toplumun sosyal dokusunu ve manevi yaşamını da derinden etkiler. Bölge sakinlerinin yerinden edilmesi toplumu parçalama potansiyeline sahiptir, ilişkileri koparabilir ve bir zamanlar bölgeyi birleştiren ortak kültürel ve manevi mirası yok edilebilir. Genellikle mahal- lenin "kültürel sermayesinden" etkilenen ancak mevcut sosyal dokusuna entegre olmayan yeni gelenler, topluluğun manevi değerlerine ve uygulamalarına aynı bağlılığı paylaşmayabilir. Bireysel tüketime yapılan vurgu, bu ortak alanlarda beslenen kolektif kimliği ve manevi gelenekleri baltalayabilir. Böyle bağlardan yoksun insanların birbirleri ile ortak çıkar ve ticari ilişkiler dışında ilişkiler kurması mümkün değildir. Büyük şehirlerde olan şey kanaatimce budur.

Kapitalist dürtülerle kirlenen şehir

Kapitalist dürtünün şehirlerde bıraktığı bir başka iz de çevre sorunlarıdır. Kapitalizm sürekli tüketimi ve büyümeyi teşvik ederek kaynakların aşırı kullanımına ve çevresel bozulmaya yol açar. Bu dürtünün oyun alanı olan şehirler ne yazık ki kirliliğe, israfa ve doğal kaynakların tükenmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Araç emisyonlarından, endüstriyel faaliyetlerden ve ısıtma sistemlerinden kaynaklanan hava kirliliği, kentsel nüfus için ciddi

sağlık riskleri oluşturmakta ve asit yağmuru ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlara katkıda bulunmaktadır. Arıtılmamış kanalizasyon ve endüstriyel atıklardan kaynaklanan su kirliliği, tatlı su kaynaklarını ve deniz ekosistemlerini etkiler.

Aşırı tüketim, özellikle paketli gıda tüketimi, ciddi bir çöp çıktısına yol açar. Yoğun nüfusları ve yüksek enerji, su ve gıda talepleri olan kentsel alanlar, kaynakları çoğu zaman sürdürülemez oranlarda tüketmektedir. Bu aşırı tüketim, gezegenin doğal kaynaklarını zorluyor ve ormansızlaşma, su kıtlığı ve enerji kaynaklarının tükenmesi gibi küresel sorunlara katkıda bulunuyor. Kapitalizmin körüklediği sürekli tüketme ve büyüme dürtüsü bizi ciddi bir küresel krize götürüyor. Dünyanın bize ilahi emanet olduğunu unutmamak ve manevi kültürümüzün önemseydiği israfla mücadeleye dönmemiz ve şehirlerimize bu bilinci oturtmak önemlidir.

Küresel kapitalizmin homojenleştirici etkisi, yerel kültürlerin ve manevi uygulamaların aşınmasına yol açabilir. Çağdaş şehirler tarihi, kültürel ve manevi alanların korunması yerine ticari gelişmelere öncelik verebilir. Büyük şehirleri gezin, şehrin çok farklı yerlerinin aynı binalar, süpermarketler, restoranlar ve AVM'ler ile kaplı olduğunu göreceksinizdir. Eski dönemlerde şehirlerin farklı mahalleleri farklı kültür, mimari ve özellikleri ile dikkat çekerlerdi. Bu çeşitlilik ve zenginlik kaybolma ile karşı karşıya. Bırakın şehrin farklı mahallelerinin birbirine benzemesini, farklı şehirler bile birbirine benzemeye başladı.

Çağdaş şehir tüketim kültürünün yuvasıdır

Çağdaş şehirlerin kapitalist çerçevesi çoğu zaman maddi zenginliği ve mülkü manevi gelişimin ve içsel tatminin üstüne koyar. Maddiyata bu şekilde odaklanmak, hiç bitmeyen bir arzu ve tatminsizlik döngüsüne yol açar. Bu materyalist bakış açısı yaşam biçimi ve isteklerimizi etkiler. Çoğu zaman manevi gelişim ve içsel doyum pahasına, başarı ve mutluluğun göstergesi olarak maddi zenginlik ve mülk biriktirme vurgulanır. İnsanların statüsü yaşadıkları semt, evleri ve arabaları gibi maddi şeylerle ölçülür ve insanlar bu maddi mülklerini arttırmaya teşvik edilir. Başarılı insan çok kazanan insan olarak görülür.

Çağdaş şehirler aynı zamanda reklam ve medyanın kalbidir. Reklam ve medya, sürekli olarak mutluluk ve başarının mal ve hizmet satın alarak elde edilebileceği fikrini desteklediği için aynı zamanda tüketim kültürünün yuvalarıdır. Tüketime yönelik bu amansız baskı, bireyleri kendilerini ve değerlerini sahip oldukları eşyalara ve sosyal statüye göre tanımlamaya teşvik ederek bir arzu ve tatminsizlik döngüsüne yol açıyor. Maddi zenginlik biriktirme telaşında, anlam arayışı, toplulukla bağlantı kurma ve manevi keşif arayışı gibi bireylerin daha derindeki ihtiyaçları sıklıkla ihmal edilir. Bu ihmal, boşluk duygusuna, izolasyona ve maddi bolluğa rağmen yaşamda temel bir şeyin eksik olduğu hissine yol açar. Tabi kişinin maddi durumunu koruma ve geliştirme baskısı, stresin, kaygının ve depresyonun artmasına yol açabilir.

SOYLULAŞTIRMA SÜRECİ MAHALLENİN FİZİKİ MEKÂNINI BOZDUĞU GİBİ TOPLUMUN SOSYAL DOKUSUNU VE MANEVİ YAŞAMINI DA DERİNDEN ETKİLER. BÖLGE SAKİNLERİNİN YERİNDEN EDİLMESİ TOPLUMU PARÇALAMA POTANSİYELİNE SAHIPTİR, İLİŞKİLERİ KOPARILIR VE BİR ZAMANLAR BÖLGEYİ BİRLEŞTİREN ORTAK KÜLTÜREL VE MANEVİ MİRASI YOK EDİLEBİLİR.

Biriktirdiklerini kaybetme korkusu da ayrıca bir güvensizlik ve huzursuzluk da oluşturabilir.

Üstelik kapitalist dürtü burada da durmaz. Materyalizm, kişisel kazancın toplumsal refahtan daha öncelikli olduğu rekabetçi, bireyci bir zihniyeti teşvik eder. İlişkiler metalaştırıldığı veya karşılıklı destek ve manevi akrabalık yerine işlemsel fayda merceğinden bakıldığı için bu, toplulukların dokusunu aşındırabilir. Manevi boşluk, sosyal boşlukla da birleşebilir.

Şehir hayatının yıpratıcılığı ve tasavvuf

Şehir hayatının bu karanlık yüzünün önemli olduğu kanaatinde olduğum için üstünde biraz durmak istiyorum. Tasavvuf, Orta Çağ şehir hayatında ortaya çıkan yıpranmayı önlemek için ortaya çıkmış bir tepki hareketidir. Bu yüzden onda bu çağdaş manevi hastalıkların çözümüne yönelik bazı kilit çözümler olduğu kanaatindeyim. Birincisi, iç dünyanın daha önemli ve kalıcı olduğunu unutmamalıyız. Sadece dış dünyaya, orada sahip olduğumuz mallara odaklanmak iç dünyamızı görmezden gelmemize neden olmamalıdır. İbadet, Allah'la bağı koruma, tefekkür ve tevekkül gibi geleneksel pratiklere hayatımızda yer vermeliyiz. Maddi olanın manevi olana ikinci olduğu ve geçici olduğunu kabul etmeliyiz.

Bu içsel yolculuk, dışsal başarılarından veya sahip olunanlardan daha tatmin edici ve kalıcıdır. Kalpleri tatmin eden tek

şey Allah'tır ve ona mal ve mülk değil, bu içsel manevi yolculuk yaklaşıdır. Bu yüzden Allah'ı para ve maddiyattan daha çok düşünmek, onu zikretmek çok önemlidir. Tasavvuf insanlara yardım ve hizmet etmek önemli bir rol oynar. Bu hizmet herhangi bir dünyevi beklenti içine girmeden çoğu zaman da gizli yapılıdır. Bu ise kapitalist bireycilik ve bencillik dürtüsüne bir isyandır ve kişide merhamet ve empatiyi güçlendirir. Kişi kapitalizmin simülasyonundan çıkıp bütün toplumu görmeye başlar. Ve bu manevi bağları yeniden oluşturmaya başlar.

Tasavvuf sade bir yaşam tarzını önerir. Her türlü israftan kaçınmaya çalışılır. Harcamalar zorunlu ve anlamlı olanlarla sınırlandırılır. Allah'ın bir ayeti ve bize emaneti olarak görülen yeryüzüne dikkat edilmeye çalışılır. Ölümü hatırlamak da önemlidir. Hayat, sahip olduklarımız kalıcı değildir, bunu kabul etmeli ve hayatımızı öyle yaşamalıyız.

Beton şehirlerin ruha ihtiyacı var

Materyalist değerlerin şekillendirdiği çağdaş şehir ortamında ölüm genellikle gizlenmiş ve günlük hayata açıkça entegre edilmemiştir. Bu yaklaşım, ölümün topluluk yaşamının daha görünür ve entegre bir yönü olduğu, ritüellerin ve ölen kişiyi onurlandırmaya ve anmaya adanmış mekanların bulunduğu tarihi ve geleneksel topluluklarla tezat oluşturur. Çağdaş şehirlerde ölüm sıklıkla

özel alana indirgenir; yaşam sonu bakımı hastanelerde veya huzur evlerinde gerçekleştirilir. Mezarlıklar şehir içinde binalar arasında gizlenir, ziyaretler çok azdır. Mezar ziyaretlerini ön plana çıkaran uygulamalar şehirlerde unutulmaya yüz tutar.

Ölümden bu fiziksel ve psikolojik uzaklaşma ölümlülüğün gerçeklerinden yabancılığa yol açabilir. Dahası, şehirlerin hızlı tempolu, verimlilik odaklı yaşam tarzı, kayıpla başa çıkmak ve yaşamın geçici doğasını anlamak için gerekli olan ölümle ilgili derin düşüncelere dalma pratiklerine çok az yer bırakıyor. Tasavvuf ise tam tersi yöndeki eğilimi ile bu hastalığa da ilaç sunar. Yaşam aslında ölümle sonuçlanan bir süreç değil, ölüme hazırlık için yapılan bir süreçtir. Bu yaşlanma ve ölüme daha huzurlu yaklaşmamızı, onunla daha iyi başa çıkamamızı sağlar. Tabi yaşlılar artık huzur evine terk edilmesi gereken, bize ölümü hatırlattığı için kaçınılması gereken bireyler olarak değil, bizi tecrübe ve irfanları ile büyütecek kişiler olarak görülmeye başlar.

Özetleyecek olursak çok güzel beton şehirler inşa ediyoruz. Bunda sorun yok. Ama bu beton şehirlerin huzur, tatmin ve anlamlı bir hayat sunmak için manevi bir ruha ihtiyacı vardır. Böylesi bir manevi ruh inşasında dinimizin ve kadim geleneğimizin bize öğreteceği çok şey var. Şehirlerimiz sadece kapitalist müteahhitlerin tekeline terk edilmemelidir.